

ERIK ANNERS:

Villkoren för en krispolitik

Övergången från fattigsamhälle till välfärdssamhälle har varit så snabb att politikerna inte hunnit utforma nya politiska teorier som hjälpmedel att förstå händelseförloppet eller skapa nya politiska institutioner som metoder att behärska det, skriver professor Erik Anners. Detta har lett till oförmåga att samarbeta och fungera i kriser. Den socialdemokratiska maktapparaten är så stark att enbart en passivitet från dess sida hindrar en effektiv krispolitik. Socialdemokraterna kan inte heller styra utan borgerligheten och dess kärna, det enskilda näringslivets ledarskikt som bestämmer över investeringarna. Författaren hävdar att det krävs en nationell samlingsregering för att bedriva krispolitik. Men detta är en långsiktig lösning som förutsätter en annan ledning av det socialdemokratiska partiet än den nuvarande.

Svensk Tidskrift har diskuterat den djupa politiska och ekonomiska kris, vari Sverige befinner sig, med användande av termen "systemkris". Därmed har markerats att krisen uppfattas såsom en grundläggande rubbning av våra politiska och ekonomiska institutioners förmåga att fungera på avsett sätt. Det ingår i detta betraktelsesätt att krisen för systemet inte är unik för Sverige utan har drabbat — mer eller mindre hårt — alla med oss någorlunda jämförbara länder.

Man kan också diskutera krisen och dess orsaker med användande av ett historiskt perspektiv. Så viktigt som det är att få ett grepp om situationen och de orsakande faktorerna bakom den är det önskvärt att varje användbar metod tillämpas i analysen. Här skall därför först göras ett försök att diskutera krisen genom att sätta in den i sitt historiska sammanhang.

Jag behöver inte närmare utveckla uppenbara och allmänt kända orsaker till krisen, tex våra basråvarors minskade värde, en konfiskatorisk skattepolitik, som brutit ner de välståndsskapande krafterna i samhället, utbildandet av en alltför kostsam välfärdsapparat byggd på en offentlig sektor, vars kostnader numera motsvarar c:a 65 % av BNP, oljepris-höjningarnas katastrofala effekt på vår bytesbalans, rättsordningens urholkning genom utveckling av en "svart" sedvanerätt, som för ett stort antal människor anses gå före formellt gällande lagstiftning, särskilt bostads- och skattelagstiftningen, osv.

Allt detta känner vi alla väl till. Välbekanta är också de förslag till rekonstruktionsåtgärder, som de senaste åren framförts. Vi vet vidare att många förslag till radikala ingripanden gemensamt säges vara "politiskt omöjliga" i den me-

ningen att varken regering eller opposition vill engagera sig för dem i sin fruktan att misshaga väljarna genom alltför impopulära förslag.

Från fattigsamhälle till välfärdssamhälle

I ett historiskt perspektiv sett är det emellertid intressantare att fråga i vad mån de interna faktorerna (basråvarornas värdefall och oljeprishöjningen är externa olyckor) kan återföras på någon gemensam orsak av mera djupgående karaktär. Kanske man kan besvara den frågan genom att diskutera effekterna av själva den förvånande snabba övergången från fattigsamhälle till välfärdssamhälle — en övergång, som faktiskt kunnat ske under en och samma generation. Dagens åldringar har ju växt upp i det gamla fattigsamhället med dess arbetslöshet, svält och förhärjande sjukdomar (t ex tbc) med åtföljande misär för flertalet fattiga, sjuka och handikappade liksom för de flesta gamla människor. I dag är avståndet till detta samhällstillstånd så stort, att det förefaller ligga lika långt från de aktuella realiteterna, när det presenteras i t ex litteratur eller film, som 1800-talets eller t o m 1700-talets förhållanden. 1920-talets arbetslöshet, ålderdomshem och fattigvård är rätt och slätt historia.

Så fort gick alltså övergången från industrialiseringens inledningsskede och fram till det fullt utvecklade teknologiska samhället. Utvecklingen kommer nu att fortsätta i teknologiskt hänseende — i början av detta århundrade började människan kunna röra sig i luften, i början av nästa kommer motsvarande genombrott att ske beträffande planetsystemet. Där emot är det inte alls säkert eller ens sannolikt att människorna kommer att uppnå motsva-

rande framsteg i politiskt, socialt och ekonomiskt hänseende — snarare tvärtom.

En orsak till detta numera ganska vanliga pessimistiska bedömande är den alltmer trovärdiga konceptionen om människan såsom socialbiologiskt en gruppvarelse — av evolutionen under miljoner år anpassad för att fungera väl inom ramen för små kollektiv, men föga lämpad för funktionen inom stora. Att utveckla denna teori i här behandlade sammanhang skulle emellertid föra oss in på alldeles för komplicerade frågeställningar.

Politisk ideologi och teknik släpar efter

Det ligger närmare till hands att fråga om det möjligen var själva snabbheten vid övergången från fattigsamhälle till välfärdssamhälle, som kom politikerna i så många västerländska industriländer att under efterkrigstiden tappa sinnet för proportioner.

Det vill synas så! Ett av de många tecknen härpå är eftersläpningarna i fråga om politisk ideologi och politisk teknik i förhållande till de socieekonomiska realiteterna. Man rör sig hos oss liksom i nästan alla med Sverige jämförbara länder politiskt inom ramen för en parlamentarisk demokrati, där olika ekonomiska intressgrupper under åberopande av ideologier hämtade ur 1800-talets idévärld kämpar om produktionsresultaten genom en konkurrens mellan politiska partier respektive fackliga korporationer. På alla håll tror man sig därvid företräda sanning och rättvisa — det egna ekonomiska intresset måste ju alltid vara socialt rättfärdigt! I rättvisans namn kräver man därför den politiska makten, och får man bara majoriteten så har man också fått rätten att

styra samhället efter de egna värderingarna. Detta socialpsykologiska fenomen förklarar mycket av oförmågan till rationellt samarbete inom det parlamentariska systemets moderna partiväsande och därmed oförmågan att fungera i kriser.

Den stora olyckan tycks vara att politiker (och "filosofer") inte hunnit med att utforma nya politiska teorier som hjälpmedel att förstå händelseförloppet eller att skapa nya politiska institutioner som metoder att behärska det. Redan denna eftersläpning är ett bevis för den politiska teorins och handlingspolitikens sammanbrott på grund av snabbheten i högteknologins utveckling.

Det politiskt nödvändiga måste göras politiskt möjligt

Därtill kan man lägga ett annat förhållande som belägg, nämligen att så mycket av den aktuella krisen beror på att många självklara vägar ur den anses vara "politiskt omöjliga". Ty politiskt nödvändiga åtgärder får inte vara politiskt omöjliga; i så fall fungerar inte systemet.

Vi har här i Sverige under de senaste åren haft en livlig diskussion om botemedel mot vårt ekonomiskt (och socialt) sjuka samhälle. De flesta tycks därvid vara överens om att det finns bara en väg ur krisen, nämligen att det måste bli lönsamt igen att arbeta, spara och investera. Sedan har den ekonomiska sakkunskapen framlagt olika recept, vilka merendels från både regeringens och oppositionens sida förklarats vara politiskt omöjliga att snabbt genomföra i full omfattning. Följaktligen kan alltför litet göras — i avvaktan på ökad insikt hos alla

parter om lägets allvar.

Med andra ord — vi tvingas vänta till dess att vårt lands politiska och ekonomiska katastrofsituation medför så stora och uppenbara skador att väljare, partier, korporationer samt politiska och fackliga ledare måste handla, dvs finna former och program för en nationell politisk samling.

Nu är att märka att det ligger i det parlamentariska systemets karaktär att det har svårt att fungera i en verkligt allvarlig ekonomisk eller utrikespolitisk kris. Man kan inte votera om man skall försvara sig eller inte; redan voteringsituationen utesluter i vår tid ett meningsfullt försvar. Inte heller kan politiska företrädare för halva folket ensamma taga på sig ansvaret för en dramatiskt hårdhänt rekonstruktionspolitik. En sådan politik måste alltid så starkt drabba flertalet väljare att den får svåra verkningar för det eller de partier som bär upp den. Slutsatsen blir att varje krispolitik, som inte bygger på betryggande majoritet i parlamentet, riskerar att få prägeln "för litet och för sent".

Nationell samlingsregering

Finns det då något sätt att bringa systemet i funktion innan katastrofen är ett faktum? Det gäller i så fall att öka insikten om det nödvändiga och ofrånkomliga i en nationell samling. Eller är vi tvungna att avvakta den historiska processens blinda gång mot allt värre inflation och påföljande statsbankrutt med alla därav följande lidanden, särskilt för de svaga i samhället?

Eftersom kärnan i problematiken är behovet av insikt om nödvändigheten av ett nationellt samförstånd (likvisst icke inneslutande samhäl-

lets fiender nr 1, kommunisterna), kan kanske en debatt kring förutsättningarna för ett sådant samförstånd vara av värde. Vi har i själva verket alldeles för litet i den vägen och för mycket av struntviktiga deklamationer om att samarbete med den eller den parten är uteslutet av sk ideologiska skäl.

Varför måste då regeringsblocket och oppositionen så småningom och på något sätt samarbeta — förmodligen helst i form av en nationell samlingsregering?

Helt enkelt därför att ingendera sidan kan rädda vårt land ur den nuvarande krisen utan den andres medverkan. Någon sade på sin tid att Sverige inte kan styras mot arbetarrörelsen. Det är alldeles riktigt — sett på längre sikt. Socialdemokraternas enorma maktapparat är så stark att enbart en passivitet från dess sida gentemot rekonstruktionsförsök i längden innebär ett nästan oövervinnligt hinder för en effektiv krispolitik. Det gäller ju att skära ned den offentliga sektorn och därvidlag är socialdemokratiska insatser outhärliga.

På borgerlig sida måste man också se den sanningen i ögonen att ingen borgerlig regering kan hindra socialdemokraterna från att förstöra penningvärdet. Vill de förvärja krisen genom att förvärja inflationen kan de göra det. Dessbättre har LO på sista tiden visat att man inte vill bidra till ett nationellt självmord.

Näringslivets roll

På den socialdemokratiska sidan måste man se en annan sanning i ögonen, nämligen att Sverige inte heller kan styras mot borgerligheten, närmare bestämt mot dess socialekonomiska kärna, det enskilda näringslivets ledarskikt. Räknar man in småföretagarna och

storföretagens arbetsledande personal i någorlunda självständiga befattningar i detta skikt, rör det sig om 100 000-tals personer, som har i sina händer att bestämma över investeringarna. Ingen socialdemokratisk regering kan *tvinga* dessa nyckelgestalter i de ekonomiska beslutsprocesserna att investera annat än med metoder som väljarna skulle vägra godkänna. Ty vi vet med säkerhet att väljarmajoriteten inte vill ha ett socialistiskt Sverige. Investeringarna måste helt enkelt vara lönsamma, t ex jämfört med finansiella operationer, annars blir de inte tillräckliga.

Vill socialdemokraterna ha det enskilt ägda näringslivets förtroende, vilket är en förutsättning för de investeringar, som måste till om Sverige skall kunna arbeta sig ur krisen, får man bekväma sig till samarbete i någon form med borgerligheten och framför allt med det enskilda näringslivet och det parti som står detta närmast, nämligen Moderata Samlingspartiet. Eljest blir alla försök att få igång industriinvesteringarna bara slag i luften.

Den nuvarande socialdemokratiska ledningen är emellertid fortfarande bunden till planhushållningsideologin. Oppositionsställningen framtvingar också en speciell inriktning av den socialdemokratiska propagandan. Varje tanke på ett samarbete med SAF och moderaterna skulle i dag tillbakavisas med indignation av den socialdemokratiska ledningen. Men det är i dag! Hur blir det om några år då Internationella Valutafondens krav kan förmodas ligga på den svenska regeringens bord. Kan det inte tänkas att tonfallen hos det socialdemokratiska arbetarpartiets ledning blir annorlunda i en sådan situation? För den delen är kanske ledningen en annan då!